

Боровик А. В., ст. викладач (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПІДСЛІДНОСТІ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті висвітлено питання порушення правил підслідності між правоохоронними органами України. На підставі отриманих результатів доведено, що порушення правил допустимості доказів під час їх одержання має наслідком втрату ними юридичної сили, неможливість їх використання у доказуванні і призводить до уникнення кримінальної відповідальності.*

***Ключові слова:** корупція, злочин, звільнення від відповідальності, підслідність кримінальних проваджень.*

***Аннотация.** В статье освещены вопросы нарушения правил подследственности между правоохранительными органами Украины. На основании полученных результатов доказано, что нарушение правил допустимости доказательств во время их получения влечет утрату ими юридической силы, невозможность их использования в доказывании и приводит к избежанию уголовной ответственности.*

***Ключевые слова:** коррупция, преступление, освобождение от ответственности, подследственность уголовных дел.*

***Annotation.** In the article the questions of violation of investigation rules between law enforcement authorities in Ukraine are illuminated. On the basis of the got results the author proves that violation of admissibility of evidence rules during reception of evidence as a consequence has a legal force loss by them, impossibility of their use in finishing telling and results in avoidance of criminal responsibility.*

***Keywords:** corruption, crime, exemption from liability, relief of liability, criminal proceedings investigative jurisdiction.*

Пошук нових, дієвих методів і способів протидії корупції є актуальною проблемою для сучасної України. За останні декілька років кількість змін, які відбуваються у сфері боротьби з корупційною злочинністю, у разі перевищує заходи, що здійснювалися за 10 попередніх років. Втім, якісні перетворення, ще не стали помітні для кожного громадянина. Відчуті результати таких реформ стає можливим за умови докорінних нововведень у запобіганні такому суспільно-небезпечному

явищу як корупція. При цьому непорушними мають залишатися принципи кримінального права, які є фундаментальними для усієї зазначеної галузі та базисними для держави взагалі. Оскільки кримінальні норми у протидії корупції, як свідчить вітчизняний досвід та міжнародна практика, є одними з найбільш дієвих, окремим специфічним аспектом у протидії корупції є питання можливості уникнення винною особою кримінальної відповідальності за такі суспільно-небезпечні діяння, внаслідок порушення органами прокуратури правил підслідності. У цій роботі, ми окреслимо факти коли у світлі чинного кримінального процесуального законодавства цілком обґрунтованим буде визнання судом доказів неприпустимими внаслідок порушення правил підслідності при їх отриманні.

Проблемам допустимості доказів у кримінальних провадженнях про корупційні злочини, отриманих внаслідок порушення правил про підслідність приділяли увагу такі вітчизняні науковці, як: В. Бурдін, В. Гринюк, О. Капліна, О. Кучинська, Т. Нор, М. Погорецький, О. Шило та ін. вчені. Із зазначених питань Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою отримано наукові висновки провідних навчальних закладів країни [1].

Метою нашої статті є визначення недопустимості доказів, отриманих внаслідок порушення правил про підслідність, неналежності суб'єктів збирання доказів.

Ефективність боротьби з корупцією в Україні безпосередньо залежить від чіткого розподілу повноважень органів, що здійснюють цю боротьбу. Законодавчо ці питання урегульовані і реалізацію відповідного завдання в Україні покладено на новостворені антикорупційні органи – Національне антикорупційне бюро України та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру.

Під час проведення досудового розслідування першочерговим завданням слідчих підрозділів правоохоронних органів є безумовне дотримання передбаченої законом процедури збирання і фіксації доказів як умови додержання принципу законності у кримінальному провадженні.

Питання допустимості доказів належить до однієї із фундаментальних категорій кримінального процесу і доказового права зокрема. Виконання завдань кримінального провадження в цілому і особливо такого з них як забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а кожен невинуватий не був обвинувачений або засуджений, ставить особливі вимоги до доказів на основі яких вони вирішуються.

При цьому нами не вперше звертається увага на можливість уникнення кримінальної відповідальності особою за вчинення корупційних злочинів в разі збирання доказів неуповноваженим правоохоронним органом. Указана норма звільнення не є чітко передбаченою в законодавстві України, а складає собою причинно-наслідковий зв'язок між збиранням доказів

неуповноваженою особою, визнання їх неприпустимими, навіть за наявності всіх ознак складу злочину, та винесення виправдувального вироку або закриття провадження у справі, що і є фактичним уникненням особою відповідальності за вчинене діяння.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» завданням Антикорупційного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчиненні вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу національній безпеці [2].

Статтею 216 КПК України визначено підслідність органів досудового розслідування. Таким чином, законодавче розмежування підслідності між існуючими органами досудового розслідування в Україні визначає розподіл наданих кримінальним процесуальним законодавством повноважень таким органам [3, с. 139].

З огляду на викладене, законодавцем чітко визначено відповідний орган досудового розслідування у тих чи інших категоріях кримінальних правопорушень, який є належним суб'єктом збирання доказів.

Згідно з вимогами п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК недопустимими визнаються докази, що були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень [3, с. 58].

Положеннями чинного кримінального процесуального законодавства, а саме: ч. 5 ст. 36 КПК України Генеральному прокурору України та підпорядкованим йому прокурорам заборонено доручати проведення досудового розслідування у злочинах, підслідним детективам Національного антикорупційного бюро України, іншим правоохоронним органам [3, с. 24].

Спеціалізована антикорупційна прокуратура відповідно до вимог ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» є єдиним самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури України, уповноваженим здійснювати нагляд за дотриманням законів Національним антикорупційним бюро України при проведенні оперативно-розшукової діяльності та досудового слідства [4].

Таким чином, положення КПК України, законів України «Про прокуратуру», «Про Національне антикорупційне бюро» чітко й однозначно вказують на виключну підслідність визначених кримінальних правопорушень за детективами НАБ України та прямо забороняють, у тому числі й керівництву органів прокуратури будь-якого рівня змінювати її.

Разом з тим, в нинішній час набула поширення практика порушення правил про підслідність у корупційних злочинах та здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, які підслідні детективам

Національного антикорупційного бюро України іншими правоохоронними органами.

Прагнення окремих керівників правоохоронних органів отримати політичні чи суспільні дивіденди, підвищити власну популярність чи рейтинг, підкреслити свою вагомість та важливість шляхом оприлюднення у засобах масової інформації відомостей про затримання осіб, які підозрюються у вчиненні корупційних правопорушень, які розслідуються із порушенням вимог ст. 216 КПК України, що чітко регулює підслідність, у більшості випадків порушує принцип невідворотності відповідальності, суть якого полягає у тому, що особа, яка вчинила злочин, має бути притягнута до кримінальної, або іншого виду відповідальності, яка була б пов'язана із застосуванням до такої особи заходів кримінального характеру [3].

Зазначені обставини підтверджуються також і судовою практикою, тобто визнання доказів неприпустимими відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України через реалізацію органами досудового розслідування чи прокуратури після початку кримінального провадження своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень [3].

Так, прокуратурою Київської області здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні від 09.04.2016 року за фактом вимагання неправомірної вигоди в розмірі 300 тис. євро службовими особами однієї з міських рад Київщини, за ознаками злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України [5].

14.04.2016 року прокуратурою області за підозрою у вчиненні цього злочину було затримано міського голову, а також 2 посередників, останнім оголошено підозру та обрано запобіжний захід. При цьому щодо підозрюваних проводились негласні слідчі (розшукові) дії та достовірно було відомо про суму неправомірної вигоди, що вимагалась, – більше 500 розмірів мінімальних заробітних плат. Однак, незважаючи на наведені обставини та вимоги ст. 216 КПК України щодо віднесення підслідності у такому кримінальному провадженні до виключної підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України у кримінальному провадженні саме прокуратурою області проводились слідчі (розшукові) дії, спрямовані на фіксацію та збирання доказів [3].

Ухвалами апеляційного суду міста Києва від 09.06.2016 року у зазначеному кримінальному провадженні скасовано обраний щодо підозрюваного міського голови запобіжний захід, а також рішення щодо відсторонення його від посади. Судом констатовано, що досудове розслідування здійснювалось неуповноваженим органом досудового розслідування. Вказані порушення були підставою для прийняття

відповідного судового рішення та визнання процесуальних дій слідчих прокуратури незаконними [6].

Ще одним резонансним прикладом порушень вимог ст. 216 КПК України є кримінальне провадження від 05.04.2016 року [3], яке розслідувалось військовою прокуратурою за підозрою першого заступника голови обласної державної адміністрації та радника першого заступника голови обласної ради у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України [5].

При цьому на час реєстрації кримінального провадження із заяви та матеріалів вбачалось, що вказане кримінальне правопорушення не підслідне слідчим військової прокуратури за суб'єктом злочину та сумою вчиненого кримінального правопорушення [7].

Аналогічно з грубим порушенням вимог ст. 216 КПК України військовою прокуратурою [3] розслідувалось кримінальне провадження від 18.04.2016 року щодо заступника прокурора однієї з областей України за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 255, ч. 4 ст. 368 та ін. КК України [5]. Уже на першому підготовчому засіданні, ухвалою Дарницького районного суду міста Києва від 07.06.2017 року було встановлено, що зазначене провадження підслідне детективам Національного антикорупційного бюро України за суб'єктом злочину та сумою вчиненого кримінального правопорушення.

Також, слідчими прокуратури міста Києва проводилось досудове розслідування у кримінальному провадженні від 08.11.2016 року щодо заступника міністра охорони здоров'я України за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України. Ухвалою Печерського районного суду міста Києва від 19.05.2017 року обвинувальний акт було повернуто прокурору у зв'язку з порушенням вимог кримінального процесуального закону, а саме: ч. 5 ст. 216 КПК України, оскільки досудове розслідування проведене з порушенням правил підслідності, не уповноваженим на те органом [1].

У травні цього року в Комунарський районний суд міста Запоріжжя місцева прокуратура скерувала обвинувальний акт щодо 4 підозрюваних, серед яких голова однієї з сільських рад Оріхівського району Запорізької області за вчинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України [5].

Під час підготовчого засідання адвокати підозрюваних заявили клопотання про повернення обвинувального акту прокурору у зв'язку з порушенням правил підслідності під час досудового розслідування. Згідно позиції адвокатів досудове розслідування за сумою збитків, передбачених ч. 5 ст. 191 КК України повинні були проводити детективи НАБУ, а не органи Національної поліції під процесуальним керівництвом прокуратури [5].

Районний суд підтримав позицію адвокатів та повернув обвинувальний акт прокурору оскільки досудове розслідування було проведено з порушенням підслідності та не уповноваженим на те органом.

В подальшому апеляційний суд Запорізької області підтримав позицію районного суду та залишив рішення про повернення обвинувального акту без змін [8].

Аналогічною з питань порушення правил підслідності у кримінальних провадженнях є позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, якою підтверджено необхідність додержання правил підслідності у кримінальних провадженнях [2].

Разом з тим, з незрозумілих причин окремі керівники правоохоронних органів, керуючись положеннями ст. 218 КПК України [3], вважають допустимим проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, які підслідні лише детективам Національного антикорупційного бюро України іншими правоохоронними органами. Посилання ж на положення зазначеної статті в частині вирішення спорів про підслідність у такому випадку є помилковою та такою, що вводить в оману органи судової влади та інших суб'єктів правозастосування, оскільки ця стаття регламентує лише місце проведення досудового слідства, тобто територіальну підслідність і жодного відношення до предметної підслідності, визначеною ст. 216 КПК України не має [3].

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що у випадку одержання доказів з порушенням правил підслідності, останні безумовно повинні визнаватись недопустимими за двома підставами: одержання доказів неуповноваженим суб'єктом та порушення конституційних прав громадян України.

1. Лист заступника Генерального прокурора України Холодницькому Н. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/>
2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII // Офіц. вісник України. – 2014. – № 87. – Ст. 2472.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 черв. 2017 р. : (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 372 с. – (Кодекси України).
4. Про прокуратуру : Закон України від 5 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
5. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/ua/news.html?m=publications&c=view&t=rec&i_d=197020.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66679033>.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58373348>.

Рецензент: д.ю.н., професор Озерський І. В.